

Список використаних джерел

1. Дмитрук М. М. Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині : автореф. дис.... канд. юрид. наук. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/844/Avtoreferat_Dmitruk.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
2. Туляков В. О., Пімонов Г. П., Матріцан Н. І. Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві. *Юридична література*. 2012. С. 25–29.
3. Орловська Н. А. Проблеми класифікації кримінальних правопорушень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2008. № 2. С. 305–308.
4. Указ Президента України від 08.04.2008 № 311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

Никоненко Михайло Якович,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОЯСНЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

22 листопада 2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень».

Названий закон фактично дає старт одній із форм досудового розслідування – дізнанню, в якій, як зазначено в п. 4 ч. 1 ст. 3 КПК України, здійснюється розслідування кримінальних проступків.

І цей закон можна було б сміливо назвати законом про кримінальні проступки і це відповідало б положенням КПК щодо законодавчого тлумачення складових елементів закону України про кримінальну відповідальність, визначених в п. 7 ч. 1 ст. 3 КПК України як законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність (Кримінальний кодекс України та закон України про кримінальні проступки), проте саме вищеназаним Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року, у пункті 7 частини першої статті 3 слова «(Кримінальний кодекс України та закон України про кримінальні проступки)» виключено.

Хоч, по великому рахунку, цей закон, по своїй суті і є законом про кримінальні проступки, адже саме ним врегульовуються як питання виокремлення окремих видів кримінальних правопорушень і віднесення їх до розряду кримінальних проступків (як блок питань матеріального права), так і питання статусу суб'єктів кримінального провадження, визначеного законом порядку їх діяльності при здійсненні досудового розслідування у формі дізнання при здійсненні розслідування кримінальних проступків (як блок питань процесуального права).

Не вдаючись у детальну характеристику вищеназваного закону в цілому (допустимі межі обсягу матеріалів круглого столу не дозволяють це зробити), хотілось би звернути увагу на питання, пов'язані, як уявляється, як з найбільш вагомими проблемами кримінальної процесуальної діяльності взагалі, так і, зокрема, з проблемами здійснення дізнання. І такими проблемами, вочевидь, є проблеми процесу доказування у досудовому розслідуванні взагалі і при здійсненні розслідування кримінальних проступків зокрема.

І перше, на що слід звернути увагу при дослідженні названої проблеми, це питання щодо процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки. Саме «Процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки» має назву ст. 2981, якою доповнюється КПК України згідно вищеназваного закону.

Слід позитивно поставитись до того, що законодавець у ч. 1 названої статті закону, що досліджується, у кримінальному провадженні про кримінальні проступки залишив процесуальні джерела доказів, визначені ст. 84 КПК України. Ними, як відомо, є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Здається, ось і є ця система джерел доказів, яка є гарантією отримання достовірних доказів. І раптом – нововведення: у законі, що є предметом дослідження, спостерігаємо розширене коло джерел доказів. І тут очевидно, що втрачаються самі ознаки системності джерел доказів, а спостерігається безсистемна сукупність так званих «джерел доказів».

Чого є вартим те, що в названій вище ст. 2981, якою доповнюється КПК України, процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених статтею 84 КПК України, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Що таким чином планується досягти? Чи не буде процес доказування у кримінальному провадженні виглядати як гібридний процес доказування? Адже, фактично, пропонується змішування

джерел доказів, що визначені чинним на теперішній час КПК України з джерелами доказів, що пропонуються законом, що підлягає обговоренню.

І перше, на що хотілось би звернути увагу в цьому контексті, це є пояснення. В ч. 8 ст. 95 КПК України, якою врегульовано поняття показання як джерела доказів, а також процесуальний порядок отримання показань, включаючи права і обов'язки осіб, які отримують показання і які такі показання дають, зазначено, що сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів.

Тобто, законодавець не забороняє отримувати пояснення при здійсненні процесуальної діяльності, проте акцентує увагу на тому, що такі пояснення, на відміну від показань, не можуть виступати як джерела доказів.

Чому законодавець акцентує увагу на цьому, зазначивши таку вимогу про невизнання пояснення джерелом доказів в статті КПК України, яка присвячується саме показанням як одному із джерел доказів? Уявляється, що це зроблено для того, щоб при здійсненні кримінальної процесуальної діяльності уповноважені на те особи не допустили помилки, включивши в перелік джерел доказів пояснення, які за змістом фактично можуть нічим не відрізнитися від показань. І в поясненнях, і в показаннях може бути зафіксована інформація, яка має важливе значення для встановлення фактів і обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню. З огляду на це, може бути створене враження, що тоді і різниці між поясненнями і показаннями не існує. Проте, таке враження досить сумнівне. Різниця між поясненнями і показаннями у кримінальному провадженні існує і вона досить суттєва.

Слід пригадати, що теорією кримінального процесу вироблено систему критеріїв оцінки доказів, одним із яких є визначення їх допустимості.

Варто при цьому відмітити, що на визнання доказу допустимим, в числі інших, впливає і констатація того, що джерело є належним, тобто таким, що передбачене законом. А в переліку визначених законом джерел, які вище були перераховані, пояснення, як джерело доказів, не значиться.

Звичайно, можливо стверджувати, що проблем тепер не існує, адже вищеназваним Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року всі проблеми і вирішуються і тепер всі

перераховані в ст. 2981 названого закону джерела, про які вище згадувалось, і будуть визнані належними.

Але ж вирішення проблеми, по великому рахунку, полягає не в тому, щоб назвати чи не назвати в законі те чи інше джерело, а – в тому, чи відповідає те чи інше джерело загальним вимогам процесу доказування.

Проте, ні пояснення як процесуальне джерело, ні інші перераховані в ст. 2981 названого закону джерела, не відповідають загальним вимогам до процесуального джерела. Адже, однією із вимог до процесуальних джерел є гарантія достовірності отримуваних із таких джерел доказів.

Чи існують гарантії достовірності інформації, отриманої із пояснення тієї чи іншої особи? Мабуть, що все ж таки відповідь буде не позитивна. Зрозуміло, що саме через це законодавець і зазначив у вищеназваній ч. 8 ст. 95 КПК України про те, що пояснення не є джерелом доказів. І, уявляється, на таку позицію законодавця вплинув і той факт, що при прийнятті пояснень особа не по попереджається про кримінальну відповідальність про відмову давати пояснення чи за давання завідомо неправдивого пояснення.

Однак, слід звернути увагу, що законодавець все ж таки робить акцент на тому, що пояснення може бути цінним в процесі доказування, але це йдеться про ситуацію, коли показання ґрунтуються на поясненнях (ч. 1 ст. 97 КПК України). Йдеться про показання з чужих слів. І там таке становище є виправданим, адже та особа, яка дає показання, не є уповноваженою на отримання інформації від особи, яка дає пояснення, іншим шляхом. Тим більше, що спілкування між названими особами відбувається за межами процесуальних правовідносин. А джерелом доказів в подальшому у кримінальному провадженні буде, звичайно, показання особи з чужих слів.

Крім того, що при прийнятті пояснення відсутні гарантії достовірності отримання інформації, визнання пояснення джерелом доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки може сприяти зловживанню службовим становищем з боку суб'єктів доказування, адже, виходячи з положень абзацу другого ч. 1 ст. 2981, якою доповнюється КПК України згідно вищеназваного закону, за ухвалою слідчого судді пояснення може визнаватись джерелом доказів у кримінальному провадженні щодо злочину.

Отже, проблема існує і потребує подальших досліджень.